

PERUSTULO JA UUSI HYVINVOINNIN PARADIGMA

Johanna Perkiö

*Pohjoismainen hyvinvointivaltio on ollut menestystarina monella mittarilla mitattuna. Se on kuitenkin rakennettu aikana, jolloin päästiin lähelle täystyöllisyyttä, ihmisten elämänkaari eteni vakiintuneen kaa-
van mukaan ja materiaalisen hyvinvoinnin lisäämisen mahdollisuudet näyttivät rajattomilta. Hyvinvointivaltion päivittäminen edellyttää sen juurille menemistä: mikä on säilyttämisen arvoista ja mistä kannattaa luopua? Toimeentuloturvan uudistaminen perustuloidean pohjalta olisi yksi tärkeä askel hyvinvointivaltion päivittämisessä. Perustulo auttaisi miettimään tulonjakoa uudelta pohjalta tilanteessa, jossa digitalisaatio syö työpaikkoja ja ekologiset kriisit vaativat kestävämpää taloutta.*

Miksi perustulo?

Pohjoismaiset hyvinvointivaltiot tunnetaan maailmalla historiallisina menestystarinoina, jotka ovat onnistuneet yhdistämään sosiaalisen tasa-arvon ripeään talouskasvuun. Hyvinvointivaltioiden ”kultakaudella” Pohjoismaat onnistuivat käytännössä poistamaan absoluuttisen köyhyyden, luomaan kansalaisilleen tasa-arvoiset mahdollisuudet

hyvään koulutukseen ja työpaikkoihin sekä yhdistämään tämän kaiken verrattain edistykselliseen ympäristöpolitiikkaan.

1980-luvulta alkaen hyvinvointivaltiot ovat kohdanneet erilaisia ongelmia. Pääomaliikkeiden vapauttaminen ja kansainvälinen verokilpailu ovat rapauttaneet hyvinvointivaltioiden rahoituspohjaa. Tuotannon automaatio ja keskittäminen halvempien kustannusten maihin ovat heikentäneet työllisyyttä samalla kun siirtymä tieto- ja palvelutalouteen on muuttanut työvoiman käytön rakenteita. Täys-työllisyyden olosuhteissa rakennetut hyvinvointivaltioinstituutiot eivät ole onnistuneet vastaamaan riittävän tehokkaasti niin kutsuttuihin uusiin sosiaalisiin riskeihin, jotka liittyvät työn ja sosiaaliturvan yhdistämisen ongelmiin, pitkäaikaistyöttömyyteen, työssäkäyvien köyhyyteen, yksinhuoltajuuteen, sekä työn ja perheen yhdistämiseen. Koska merkittävä osa sosiaalisista oikeuksista määrittyy työsuhteen kautta, yhä useampi jää niiden ulkopuolelle työttömyyden vuoksi tai työskennellessään itsensä työllistävänä yrittäjänä. Tietynlaiseen palkkatyömalliin sitoutuneet hyvinvointivaltiot eivät myöskään ole onnistuneet tarjoamaan ihmisarvoisen elämän mahdollisuuksia niille, jotka tuotannon muutoksista johtuen ovat pudonneet pysyvästi työmarkkinoiden ulkopuolelle.

Suurimmat muutokset ovat kuitenkin todennäköisesti vasta edessä. Viime vuosina on keskusteltu digitalisaation aiheuttamasta tuotannon mullistuksesta, jossa suuri osa nykyisistä ammateista ja työtehtävistä voi lakata olemasta. Teknologinen kehitys on aina tarkoittanut paitsi töiden katoamista, myös uusien, erilaista osaamista vaativien työpaikkojen syntyä. Nyt käsillä olevan murroksen sanotaan kuitenkin olevan laadullisesti erilainen kuin yksikään aikaisemmista. Poikkeuksellista on kehityksen nopeus ja se, että informaatioteknologian kehitys läpileikkaa kaikki alat ja työtehtävät, myös ne jotka vaativat ihmisälyä ja koulutusta. Työpaikkojen ennustetaan katoavan nopeammin kuin uusia syntyy.

Toinen merkittävä tulevaisuuden hyvinvointipolitiikkaan vaikuttava tekijä on kärjistymässä oleva ekologinen kriisi ja erityisesti ilmastomuutos. Hyvinvointivaltion toiminta on monin tavoin si-

dottu talousjärjestelmään, jonka pyrkimys ympäristövaikutuksista piittaamattomaan yksityiseen voitontavoitteluun on johtamassa koko olemassaolomme perusteita uhkaaviin ekologiisiin katastrofeihin. On epärealistista ajatella, että kriisistä pystytään selviytymään vanhoin eväin, ilman suuria muutoksia niin globaalissa talousjärjestelmässä kuin länsimaisessa elämäntavassakin.

Hyvinvointivaltioiden kehitys maailmansotien jälkeisinä vuosikymmeninä merkitsi sosiaalisten oikeuksien vahvistumista. Leimaavasta köyhäinavusta siirryttiin kohti universaaleja tai vakuutusperustaisia sosiaaliturvajärjestelmiä. Erityisesti Pohjoismaat tulivat tunnetuiksi hyvinvointipolitiikan edelläkävijöinä. Muutaman viime vuosikymmenen ajan kehitys on kuitenkin mennyt päinvastaiseen suuntaan lähes kaikissa kehittyneissä hyvinvointivaltioissa. Sosiaaliturvan saamisen ehtoja on tiukennettu, etuuksia ja palveluja on leikattu ja hyvinvointivaltion rahoittavaa verotusta on kevennetty. Samalla hyvinvointivaltiosta itsestään on tullut uudenlaisen epäoikeudenmukaisuuden lähde, joka turvaa vielä kohtuullisesti vakaassa palkkatyösuhteessa olevien oikeudet, mutta jättää marginaaliin kasvavan joukon tähän kategoriaan sopimattomia, erityisesti nuoria, ikääntyviä, naisia, vähän koulutettuja ja maahanmuuttajia.

Perustulosta, tai toiselta nimeltään kansalaispalkasta, on Suomessa keskusteltu jo yli kolmen vuosikymmenen ajan. Vuonna 2015 Juha Sipilän johtama hallitus sitoutui hallitusohjelmassaan perustulon kokeilemiseen. Perustulo on nähty vastauksena työmarkkinoiden sirpaloitumiseen ja työttömyysturvan monimutkaisuuteen. Sen on esitetty olevan paremmin uusien työnteon muotojen kanssa yhteensopiva sosiaaliturvan muoto kuin nykyinen tukijärjestelmä. Määritelmällisesti perustulo on rahamääräisesti maksettava vastikkeeton vähimmäis- turva, joka kuuluu oikeutena jokaiselle yhteiskunnan jäsenelle (joko kansalaiselle tai pysyvästi maassa asuvalle). Perustulon ominaispiirre on, että työansiot eivät leikkaa sen tasoa vaan tulonlisäys peritään asteittain takaisin verotuksessa.

Perustulosta on olemassa erilaisia malleja, joilla voidaan tavoitella hyvinkin erilaisia asioita. Karkeasti jaoteltuna oikeistolaisemmissa

perustulomalleissa tavoitteena on yleensä sosiaaliturvan hallintoon liittyvän byrokratian karsiminen ja matalapalkkatyön tekeminen houkuttelevammaksi. Vasemmistolaisemmin suuntautuneet perustulomallit taas tavoittelevat tasaisempaa tulonjakoa sekä ihmisten autonomian lisäämistä omaa elämää koskevilla päätöksillä. Näiden väliltä löytyy runsaasti erilaisia vaihtoehtoja.

Tässä artikkelissa perustuloa tarkastellaan pohjoismaisen hyvinvointivaltion historiallisesta perustasta käsin. Artikkelin ei niinkään pohdi, miten perustulon idea on sovitettavissa pohjoismaiseen hyvinvointivaltioon (ks. Julkunen 2009), vaan miten perustulo auttaisi hyvinvointivaltiota uudistumaan vastatakseen paremmin työn ja toimeentulon mahdolliseen mullistukseen sekä ekologisten reunaehtojen välttämättömyksiin.

Tarve uudentulolle

Hyvinvointivaltiot rakennettiin historiallisessa tilanteessa, jota leimasi ripeä talouskasvu, (erityisesti miesten) täystyöllisyys ja verrattain suljetut kansantaloudet. Energiaa ja luonnonvaroja näytti riittävän loputtomasti turvaamaan jatkuvaa elintason nousua. Sosiaalipolitiikan tehtäväksi nähtiin jakaa kasvavan talouden hedelmiä kaikille kansaryhmille ja samalla taata talouden kasvu jatkossakin nostamalla kokonaiskysyntää ja varmistamalla talouden tuotantopotentiaalinsa maksimaalinen käyttö. Työttömyys oli hyvinvointivaltion ”kultakaudella” tilapäinen, talouden suhdannevaihteluihin liittyvä ilmiö. Sekä verotus että tulonjako ovat rakentuneet oletukselle, että valtaosa väestöstä on vakinaisessa ansiotyössä.

Kaikki hyvinvointivaltiot ovat vahvasti sidottuja talouskasvuun ja korkeaan työllisyyteen. Yhtäältä sosiaalipolitiikan rahoitus on riippuvaista talouskasvusta ja työllisyyden synnyttämistä verotuotoista, toisaalta sosiaalipolitiittisilla investoinneilla on pyritty myös kasvun ja työllisyyden edistämiseen. Korkea työttömyys on aina merkinnyt uhkaa hyvinvointivaltion olemassaololle, ja nykyoloissa ainoaksi kei-

noksi lisätä työllisyyttä nähdään yritysvetoinen talouskasvu. Kasvun ja työllisyyden suhde on kuitenkin heikentynyt. Suomessa herättiin 1990-luvun laman jälkeen siihen, että kasvu ei enää synnytä työpaikkoja samassa määrin kuin ennen. Vaikka talous palautui vähitellen kasvu-uralle, työttömyys ei enää koskaan palautunut lamaa edeltävälle tasolle.

Päivänpoliittisessa keskustelussa talouskasvun kuitenkin oletetaan automaattisesti parantavan työllisyyttä. Kasvun välttämättömyyttä hyvinvointivaltion ylläpidolle ei juuri kukaan kyseenalaista, vaan kiistää käydään lähinnä siitä, mitkä ovat parhaat keinot kasvun saavuttamiseen. Yksioikoiseen kasvuajatteluun takertuminen on kuitenkin kyseenalaista koko hyvinvointivaltion ja jopa ihmislajin tulevaisuuden kannalta. Vaikka kasvua syntyy myös ekologisesti kestäväällä tavalla, yhteistä elinympäristöä tuhoavasta tuotannosta olisi pystyttävä luopumaan sen kasvu- ja työllisyysvaikutuksista riippumatta.

Hyvinvointivaltioiden onnistuivat ainakin jossain määrin saavuttamaan luokkakompromissin, jossa sekä porvaristo että työläiset olivat asemaansa tyytyväisiä. Talouskasvun ansiosta pienituloisten elintaso voitiin nostaa puuttumatta liian radikaalisti keskittyneeseen varallisuuteen ja tuotantovälineiden omistukseen. Tämä hyvinvointivaltion perustana toiminut yhteiskuntasopimus on kuitenkin viime vuosikymmenten politiikan seurauksena murentunut. 1980-luvulta alkaen tuloerot ovat kasvaneet lähes kaikissa OECD-maissa ja Suomessa niiden kasvu on ollut poikkeuksellisen ripeää. Varallisuus kasautuu yhä enemmän niille, joilla on jo paljon, samalla kun keskiluokka vajoaa ja köyhimmät joutuvat hupenevan sosiaaliturvan varassa kamppailemaan elämän perusedellytyksistä. Viime vuosina on tehty useita poliittisia päätöksiä, joilla tulonjakoa on muutettu yritysten ja varakkaan eliitin eduksi.

Jos verotuksen ja tulonjaon periaatteita ei muuteta, tulee eriarvoisuus kärjistyään entisestään globalisaation syvenemisen ja digitalisaation lisääntymisen myötä. Digitalisaation kautta saavutetun tehostumisen hyödyt valuvat bonuksina johtajille ja osinkoina omistajille, kun taas työssäkäyvät kantavat verotaakan, ja työttömäksi joutuneet

kohtaavat yhä tiukempaa kontrollia yhä niukemmalla toimeentulolla. Yhteiskuntarauhaa horjuttavan eriarvoisuuden välttämiseksi olisi koko tulonjakoa mietittävä uudelta pohjalta. Millä perusteella kansantuotetta jaetaan ja kuka ansaitsee mitäkin? Miten tietokoneiden ja robottien tekemä työ ja yhteisten luonnonvarojen kulutus saadaan hyödyttämään muitakin kuin rikkaita pääomanomistajia?

Perustulo sosiaalisena osinkona

Perustuloidean juuret yltävät jopa satojen vuosien taakse. Menneinä vuosikymmeninä idea on aika-ajoin noussut esiin eri puolilla maailmaa niin tutkijoiden, kansalaisliikkeiden kuin puolueidenkin toimesta. Viime vuosina keskustelua perustulosta on käyty kansainvälisesti enemmän kuin koskaan aiemmin ja Suomen lisäksi ainakin Alankomaissa, Kanadassa ja Ranskassa on tehty suunnitelmia sen kokeilemiseksi.

Suomessa perustulon sukulaisideasta kansalaispalkasta puhuttiin jo 1980-luvulla. Idea liitettiin keskusteluun työyhteiskunnan kriisistä, jossa automaation nähtiin olevan korvaamassa kasvava osa työvoimasta teollisuudessa. Kansalaispalkan ajateltiin yhtäältä mahdollistavan työskentelyn työmarkkinoiden ulkopuolella esimerkiksi hoivaan, kulttuuriin tai kansalaisjärjestötoimintaan liittyvien aktiviteettien parissa, sekä toisaalta helpottavan työajan lyhentämistä ja töiden jakamista. Perustulo-termi vakiintui käyttöön 1990-luvun kuluessa, jolloin uudistuksen ajateltiin erityisesti helpottavan epäsäännöllisen matalapalkkaisen työn vastaanottoa. Sosiaaliturvan muuttaminen ”kannustavammaksi” perustulolla nähtiin ratkaisuna korkeaan työttömyyteen ja osa puolueista nosti asian ohjelmiinsa. Vuosituhannen vaihteen hiljaisen kauden jälkeen perustuloidea nousi uudelleen esiin työmarkkinoiden prekarisaatiota eli epävarmistumista koskevan keskustelun yhteydessä vuonna 2006. Perustulo nähtiin välttämättömänä toimeentuloturvana satunnaisissa pätkätöissä tai itsenäisenä yrittäjänä työskenteleville. Viime vuosina perustulokeskustelu on Suomessa ollut melko vilkasta ja siihen on osallistunut useita asiantuntijoita, poli-

tikkoja sekä ruohonjuuritason aktivisteja yhteiskunnan eri laidoilta. Perustulo on saanut myös jatkuvasti vastakaikua puoluepolitiikassa, vaikkakin eri puolueiden ymmärrys asiasta saattaa olla hyvin erilainen.

Perustulo maksetaan jokaiselle kansalaiselle tai maassa pysyvästi asuvalle henkilökohtaisesti, muista tuloista tai aktiviteeteista riippumatta. Keski- ja suurituloisilta tulonlisäys peritään takaisin verotuksessa. Vaihtoehtoisesti perustulo voidaan toteuttaa negatiivisen tuloveron mallilla, jolloin tukea maksetaan vain tietyn tulorajan alle jääville siten, että se leikkautuu pois asteittain tulojen noustessa. Kuukausittain maksettavan perustulon suuruus voi vaihdella huomattavastikin eri malleissa, riippuen siitä miten suuri osa nykyisistä tulonsiirroista perustulolla halutaan korvata. Usein on lähdetty liikkeelle siitä, että perustulo olisi jotakuinkin nykyisen työttömän vähimmäisturvan suuruinen. Tällöin perustulon rinnalla voitaisiin säilyttää nykyisestä sosiaaliturvasta esimerkiksi asumistuki, ansiosidonnaiset etuudet ja osia toimeentulotuesta. Toisaalta tuloloukkujen poistamiseksi perustulomallin olisi hyvä kattaa tavalla tai toisella myös asumistuki ja olla riittävän korkea ehkäistäkseen tarvetta säännölliseen toimeentulotuen käyttöön. Useimmissa malleissa perustulon rahoitus on laskettu siten, että keskituloisen palkansaajan käteenjäävät tulot säilyisivät jokseenkin entisellään. Suurituloisten nettoverotus saattaisi mallista riippuen kiristyä tai säilyä ennallaan. Pienituloisten – erityisesti silpputyöntekijöiden – toimeentulo sen sijaan paranisi ja muuttuisi vakaammaksi.

Perustulosta puhutaan yleensä sosiaalipolitiikan viitekehityksessä. Se nähdään paremmin toimivana vähimmäisturvana, josta puuttuisivat nykyiselle sosiaaliturvalle ominaiset loukut, väliinpuotoamiset ja monimutkainen byrokratia. Historiallisesti perustulon juuret johtavat kuitenkin jossain määrin toisaalle kuin nykyisten sosiaaliturvajärjestelmien perinteet. Perustulon idea on lähtenyt ajatuksesta, että kaikilla maapallolla syntyvillä ihmisillä on oikeus tiettyihin, työsuorituksesta riippumattomiin materiaalsiin resursseihin. Taustalla on ajatus, että yhteiskuntien vauraus ei ole peräisin yksinomaan nyt elävien ihmisten työstä, vaan myös yhteisistä luonnonvaroista ja edellisten sukupolvien tiedollisesta, kulttuurisesta ja teknologisesta perinnöstä. Rahatalou-

nessa eletessä perustulo olisi jokaiselle kuuluva oikeudenmukainen siivu tällaisesta yhteisestä varallisuudesta. Erityisesti luonnonvarojen ylikulutuksen kasvaessa ja älyteknologian viedessä työpaikkoja ajatus jakaa osa kansantalouden tuotoista kaikille yhteiskunnan jäsenille maksettavana sosiaalisena osinkona on entistä ajankohtaisempi.

Ajatus sosiaalisesta osingosta mahdollistaa pureutumisen paljon syvemmälle yhteiskunnallisen tulojaon perusteisiin kuin perustulon tarkastelu pelkästään uudenlaisena sosiaaliturvana. Tässä viitekehyydessä perustulo ei niinkään hahmotu tulojen uudelleen- vaan ennaltajakona (Birnbau 2012). Ajatus ennaltajaosta auttaa väistämään myös perustulon vastikkeettomuuteen kohdistetun moraalisen vastarinnan ja vastakkainasettelun ”tunnollisten (työtekevien) veronmaksajien” ja ”perustulolla laiskottelevien” välillä. Tämä edellyttäisi kuitenkin myös verorakenteen korjaamista suuntaan, jossa verotaakkaa siirretään työn verotuksesta kohti ihmiskunnan yhteisestä perinnöstä ja automaatiosta hyötyvien verotusta. Tämä tarkoittaisi erityisesti ekologisten haittojen, energian ja luonnonvarojen käytön, pääomatulojen ja yritysten voittojen verotusta, sekä ehkä myös automatisoituun tuotantoon kohdennettua veroa. Tällaisella verorakenteen muutoksella ansiotulojen nettoveroastetta voisi olla mahdollista perustulomallissa jopa alentaa nykyisestä.

Tulevaisuuden hyvinvointipolitiikka

Pohjoismaisen hyvinvointivaltion historiallisessa perinnössä on paljon säilyttämisen arvoista. Sen keskeiset periaatteet, kuten universalismi ja tasa-arvo, ovat lähtökohtia, jotka tulisi nostaa myös hyvinvointivaltion uudistamista käsittelevän keskustelun ytimeen. On mietittävä, mikä niiden sisältö on tänään ja minkälaista politiikkaa niiden pohjalta voidaan tehdä. Sen sijaan hyvinvointipolitiikassa vallinnut kapeakatseinen näkemys työstä sekä liiallinen kietoutuminen materiaalisen kasvun tavoitteluun kaipaavat päivittämistä. Tärkeimpiä periaatteita hyvinvointivaltion tulevaisuuden kehityksessä tulisi olla ihmisten

itsemääräämisoikeuden vahvistaminen sekä ekologisen kestävyuden läpileikkaavuus kaikessa politiikassa.

Pohjoismainen hyvinvointivaltio on ollut vahvasti kytkeytynyt tasa-arvon ihanteeseen. Hyvinvointipolitiikka on lisännyt tasa-arvoisia mahdollisuuksia kouluttautua ja päästä hyvin työtehtäviin eri sosiaaliluokkien sekä naisten ja miesten välillä. Progressiivisella verotuksella, anteliaalla tulonsiirtojärjestelmällä sekä kattavilla julkisilla palveluilla on tasattu tuloeroja ja taattu kaikille hyvinvoinnin edellytykset. Etenkin palvelujärjestelmässä, mutta myös ei-työkäiselle väestölle suunnatuissa tulonsiirroissa, kuten lapsilisissä ja kansaneläkkeissä, on taustalla ollut universalismin ajatus, eli tiettyjen oikeuksien takaaminen tasavertaisesti jokaiselle. Universalismi ei kuitenkaan ole missään vaiheessa laajentunut kattamaan työkäisen väestön tulonsiirtoja.

Hyvinvointivaltion tarjoamat palvelut ja toimeentuloturva ovat myös lisänneet etenkin yhteiskunnan heikompiosaisten itsemääräämisoikeutta monin tavoin. Ihmiset ovat voineet, omien kykyjensä puitteissa, vapaasti valita mille alalle he haluavat kouluttautua, eikä heidän ole tarvinnut taloudellisesta pakosta ottaa vastaan koulutustaan vastaamatonta tai liian kurjilla ehdoilla tarjottavaa työtä. Hyvinvointivaltiossa kenenkään ei ole – myöskään – välttämätöntä solmia avioliittoa yksinomaan taloudellisista syistä tai jättäytyä huonosti kohtelevan puolison armoille. Hyvinvointivaltion myöntämien vapauksien ala on kuitenkin ollut rajoitettu. Hyvinvointipolitiikalla on asetettu tietyt, erityisesti työelämää koskevat standardit, joiden puitteissa valinnat voidaan tehdä. Vapaus valita näiden valmiiksi määriteltyjen standardien ulkopuolelta on ollut vajavaisempaa.

Hyvinvointipolitiikassa vallinnut käsitys työstä on ollut tiukasti rajoittunut palkkatyöhön. Palveluiden ja koulutuksen sisäänrakennettuna tavoitteena on ollut työvoiman tuottaminen markkinoille. Sosiaaliturvajärjestelmien roolina on ollut turvata ja vakuuttaa väestö niiden tilanteiden varalta, kun ansiotyö ei syystä tai toisesta ole mahdollista.

Koska teollisella aikakaudella työ määriteltiin yksipuolisesti koskemaan yksinomaan markkinoilla tehtävää työtä, kotitalouksissa, naapurustoissa ja kolmannella sektorilla tehtävä palkaton työ on jäänyt

paljolti näkymättömäksi ja vaille arvostusta (Standing 2009). Vaikka palkkatyökeskeinen ajattelu sopi maailmansotien jälkeiseen aikakauteen, on se irrallaan todellisuudesta tilanteessa, jossa toimeentulon lähteet ovat yhä moninaisempia. Tässä tilanteessa olisi tärkeintä taata kaikille samat oikeudet työmarkkina-asetusta riippumatta ja pyrkiä luudentamaan rajoja aktiivi- ja passiiviväestön välillä. Sekä yleisen hyvinvoinnin että ekologisen kestävyuden kannalta parasta työllisyyspolitiikkaa olisi työn jakaminen työaikaa lyhentämällä sekä koko työn käsitteen ajattelu uudelleen. Olisi pystyttävä luopumaan ajatuksesta, että ainut hyväksyttävä tapa osallistua yhteiskuntaan on ansiotyö.

Viime vuosien trendejä ovat olleet erityisesti yrittäjämuotoisesti tehtävän työn lisääntyminen ja erilaiset virallisen talouden laitamilla toimivat kierrätys-, majoitus- ja kyytipalvelut, aikapankit, sekä ravintola- ja siivouspäivien kaltaiset tapahtumat. Muun muassa Jeremy Rifkin (2014) on ennustanut, että automaation ohessa olemme siirtymässä kohti taloutta, joka perustuu jakamiselle ja itseorganisoituville, internetin kautta toisiinsa kytkeytyville tuottaja–kuluttaja-verkostoille. Jakamistalous on jo pitkään toiminut viestinnän, julkaisemisen ja viihteen saroilla, mutta se on laajentumassa myös useille muille alueille. Vaikka jakamistalous voi hajauttaa taloudellista valtaa, siihen liittyy myös riskejä pienituloisten toimeentulon näkökulmasta. Perustulolla voitaisiin jakamistaloudessa taata kaikille välttämätön toimeentuloturva ja lisätä ihmisten autonomiaa omien työnteon tapojensa määrittelyssä.

Autonomiaan pohjautuvan talouden ja uudenlaisten työnteon tapojen leviäminen edellyttää, että hyvinvointivaltio höllentää otettaan ihmisten elämäntapojen määrittelyssä. Sosiaalipolitiikan tavoitteena tulisi olla ihmisten vapauden lisääminen, ei sen rajoittaminen kuten nykyään erityisesti työttömien kohdalla. Philippe Van Parijs (1995) määrittää ”todellisen” vapauden mahdollisuutena tehdä vapaita valintoja erilaisten elämäntapojen (ei ainoastaan markkinahyödykkeiden) välillä. Van Parijsin mukaan ihmisellä on oltava mahdollisuus valita niin halutessaan tyytyminen niukempiin materiaalsiin resursseihin ja omistautuminen ansiotyön sijasta vaikkapa uskonnolle, harrastuk-

selle, vapaiden ohjelmistojen koodaamiselle tai kansalaisaktivismille. Tämä edellyttää Van Parijsin mukaan kuitenkin vastikkeettoman perustulon mahdollistamaa taloudellista turvaa. Perustulon tuoma työstä riippumaton toimeentulo on nähty toisinaan ehtona myös ekologisesti kestävämmän, vähemmän kulutusorientoituneen elämänmuodon leviämiseksi. On esitetty, että perustulo loisi pohjan eettiseen harkintaan perustuville ratkaisuille välittömän taloudellisen hyödyn tavoittelun sijasta (Birnbaum 2012, 178–179) ja edistäisi vähittäistä kulttuurista ja psykologista muutosta suuntaan, jossa materiaalisen kilpajuoksun sijaan tavoiteltaisiin muita hyvinvoinnin ulottuvuuksia (Andersson 2012).

On selvää, ettei perustulo yksin riitä hyvinvointivaltion päivittämiseksi, vaan myös palveluilla ja koulutuksella on edelleen keskeinen rooli hyvinvoinnin ylläpitäjänä, mahdollisuuksien tasa-arvon takaajana ja ihmisten itsemääräämisoikeuden lisääjänä. On avoin kysymys, missä määrin perustulo edistäisi siirtymää esimerkiksi jakamiseen perustuvaan talouteen tai kestävämpiin elämäntapoihin. Tällaista muutosta ei myöskään pystytä tutkimaan lyhytaikaisella kokeilulla. Joka tapauksessa eriarvoistuminen, vaurauden keskittyminen sekä työmarkkinamuutokset ovat jo pitkään osoittaneet, että perustulon hengessä tehtävät uudistukset ovat tulevaisuudessa välttämättömiä, jos ihmisille halutaan turvata inhimillinen toimeentulo ja hyvinvointi.

Lähteet

- Aamulehti. 2.8.2012. <http://moro.aamulehti.fi/2012/08/02/alkoholistit-koontuvat-nyt-keskustorilla-taalla-on-mukava-ottaa-ryyppyja/> Luettu 17.6.2015.
- Aamulehti. 2.8.2012. Tunnettu lääkäri kohauttaa: Juopot ”ihmisroskat” vietävä keskustasta saarelle! <http://moro.aamulehti.fi/2012/08/02/professori-kohauttaa-ihmisroskat-siivottava-keskustasta-saarelle/> Luettu 17.6.2015.
- Aamulehti. 21.8.2014. <http://moro.aamulehti.fi/2014/08/21/lisaa-siivous-ta-ja-poliisikaynteja-kivipenkki-saa-lahtea-nain-pormestari-vastaa-keskustori-palautteeseen/> Luettu 17.6.2015.
- Alanen, Leena. 2009. ”Johdatus lapsuudentutkimukseen.” Teoksessa *Lapsuus, lapsuuden instituutiot ja lasten toiminta*, toim. Alanen, Leena & Kirsti Karila. Tampere: Vastapaino, 9–30.
- Alasuutari, Maarit & Kirsti Karila & Kirsi Alila & Mervi Eskelinen. 2014. *Vaikuta varhaiskasvatukseen. Lasten ja vanhempien kuuleminen osana varhaiskasvatuksen lainsäädäntöprosessia*. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2014:13. <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2014/liitteet/tr13.pdf?lang=en> Luettu 18.4.2016.
- Allard, Erik & Yrjö Littunen. 1964. *Sosiologia*. Porvoo: WSOY
- Andersson, Jan Otto. 2012. ”Perustulo ja kohtuutalous – radikaali yhdistelmä.” Teoksessa *Perustulon aika*, toim. Perkiö, Johanna & Kaisu Suopanki. Helsinki: Into, 91–100.
- Anttiroiko, Ari-Veikko & Arto Haveri & Veli Karhu & Aimo Ryyänen & Pentti Siitonen (toim.). 2007. *Kuntien toiminta, johtaminen ja hallintasuhteet*. Tampere: Tampere University Press. <http://urly.fi/uos> Luettu 27.5.2014.
- Anttonen, Anneli. 2002. ”Universalism and social policy: a nordic-feminist reevaluation.” *NORA* Vol. 10. No. 2., 71–80.
- Anttonen, Anneli & Lea Henriksson & Ritva Nätkin. 1994. *Naisten hyvinvointivaltio*. Tampere: Vastapaino.
- Anttonen, Anneli & Liisa Häikiö & Kolbeinn Stefánsson & Jorma Sipilä. 2012. ”Universalism and the challenge of diversity.” Teoksessa *Welfare state, universalism and diversity*, toim. Anneli Anttonen & Liisa Häikiö & Kolbeinn Stefánsson. Cheltenham: Edward Elgar, 1–15.
- Anttonen, Anneli & Gabrielle Meagher. 2013. ”Mapping marketisation: concepts and goals.” Teoksessa *Marketization in Nordic eldercare: a research report on legislation, oversight, extent and consequences*, toim. Meagher, Gabrielle & Marta Zebhely. Stockholm Studies in Social Work 30. Stockholm: Stockholm University, 13–22

- Anttonen, Anneli & Jorma Sipilä. 2010. ”Universalismi Britannian ja Pohjoismaiden sosiaalipolitiikassa”. *Janus* Vol. 18. No. 2., 104–120.
- Anttonen, Anneli & Jorma Sipilä. 2000. *Suomalaista sosiaalipolitiikkaa*. Tampere: Vastapaino.
- Anttonen, Anneli & Jorma Sipilä. 1992. ”Julkinen, yksityinen ja yhteisöllinen sosiaalipolitiikassa – sosiaalipalvelujen toimijat ja uudenlaiset yhteensovittamisen strategiat.” Teoksessa *Sosiaalipolitiikka 2017. Näkökulmia suomalaisen yhteiskunnan kehitykseen ja tulevaisuuteen*, toim. Riihinen, Olavi. WSOY, Helsinki, 435–462.
- Atkinson, Anton. 2015. *Inequality – What Can Be Done?* N.Y., Harvard University Press.
- Baumrind, Diana. 1988. ”Raising competent children.” Teoksessa *Child development today and tomorrow*, toim. Damon, William. San Fransisco: Jossey, 349–378
- Birnbaum, Simon. 2012. *Basic Income Reconsidered. Social Justice, Liberalism, and the Demands of Equality*. New York: Palgrave MacMillan.
- Doyal, Len & Ian Gough. 1991. *A theory of human need*. Lontoo: Palgrave Macmillan.
- Eduskunnan tarkistusvaliokunta. 2013. *Nuorten syrjäytyminen. Tietoa, toimintaa ja tuloksia?* Eduskunnan tarkistusvaliokunnan julkaisu 1/2013.
- Eriksson, Lars. (toim.). 1967. *Pakkoauttajat*. Helsinki: Tammi.
- Esping-Andersen, Gøsta. 1985. *Politics against markets: the social democratic road to power*. Princeton: Princeton University Press.
- Esping-Andersen, Gøsta. 1990. *The three worlds of welfare capitalism*. Cambridge: Polity press.
- Esping-Andersen, Gøsta. 2002. ”A Child-Centred Social Investment Strategy.” Teoksessa *Why We Need a New Welfare State*, toim. Esping-Andersen, Gøsta. Oxford: Oxford University Press.
- Forsberg, Hannele & Ritva Nätkin (toim.). 2003. *Perhe murroksessa*. Helsinki: Gaudeamus
- Gingrich, Jane. 2011. *Making Markets in the Welfare State*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gun, Olle & Thomas Larsson. 16.11.2011. Ny skandal på Carema-boe. SVT Nyheter. <http://www.svt.se/nyheter/sverige/ny-skandal-pa-carema-boe> Luettu 1.10.2014.
- Harjula, Minna 2015. *Hoitoonpääsyn hierarkiat. Terveyskansalaisuus ja terveyspalvelut Suomessa 1900-luvulla*. Tampere: Tampere university press.
- Harrikari, Timo. 2014. ”Nuorisotakuu sukupolvipoliittisena hallintana — hiljaisia reuna-aitoja.” Teoksessa *Nuorisotakuun arki ja politiikka*, toim. Gretschel, Anu & Kari Paakkunainen & Anne-Mari Souto & Leena Suurpää. Nuorisotakuun arki ja politiikka.
- Hasanen, Kirsi. 2013. *Narrating care and entrepreneurship*. Tampere: Tampere University Press.

- Heimo, Lauri. 2014. *The ideal of conditional cash transfers*. Pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto, kulttuuri- ja yhteiskuntatieteiden yksikkö. Helsingin Sanomat. 5.6.2014. Helsingissä yhä vähemmän katupenkkejä – iäkkäät eivät pääse levähtämään. <http://www.hs.fi/kaupunki/a1401859050995> Luettu 18.5.2016.
- Helsingin Sanomat. 4.3.2012. Myös Räsänen vastustaa lasten kotihoidon tuen leikkaamista. <http://www.hs.fi/politiikka/a1305556936107> Luettu 18.4.2016.
- Helsingin Sanomat. 15.8.2013. Olof Palmen poika uskoo hyvinvointivaltioon. <http://www.hs.fi/kotimaa/a1376457020811> Luettu 20.4.2016.
- Hiilamo, Heikki. 2014. ”Voisiko osallistava sosiaaliturva lisätä osallisuutta?” *Yhteiskuntapolitiikka* Vol. 79. No.1., 82–86.
- Hirvilampi, Tuuli. 2015. *Kestävän hyvinvoinnin jäljillä. Ekologisten kysymysten integroiminen hyvinvointitutkimukseen*. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 136, Kela. Helsinki: KELA.
- Hirvilampi, Tuuli & Senja Laakso & Michael Lettenmeier. 2014. *Kohtuuden rajat Yksinasuvien perusturvan saajien elintaso ja materiaallinen jalanjälki*. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 132. Helsinki: Kela.
- Hoikkala, Tommi. 1993. *Katoaako kasvatus, himmeneekö aikuisuus? Aikuisuutuksen puhe ja kulttuurimallit*. Helsinki: Gaudeamus.
- Hylland-Eriksen, Thomas. 2002. *Hetken tyrannia*. Helsinki: Johnny Kniga.
- Häikiö, Liisa. 2014. ”Institutionalization of sustainable development in decision-making and everyday life practices: A critical view on the Finnish case.” *Sustainability* Vol. 6 No. 9., 5639–5654.
- Iltta-Sanomat. 21.3.2012. Keltinkangas-Järvinen. <http://www.iltasanomat.fi/kotimaa/art-2000000487997.html> Luettu 20.4.2016.
- Isola, Anna-Maria. 2012. ”Hyviä työntekijöitä ja veronmaksajia. Syntyvyysretoriikka 2000-luvun alun Suomessa.” *Janus* Vol. 20. No. 3., 334–352.
- Jaakkola, Jouko & Panu Pulma & Mirja Satka & Kyösti Urponen. 1994. *Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisen sosiaalisen turvan historia*. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto.
- Jenks, Chris. 1996. ”The Post-modern Child”. Teoksessa *Children in Families: Research and Policy*, toim. Brannen, Julia & Margaret O’Brien. London: Falmer, 13–25.
- Jokinen, Eeva. 2005. *Aikuisten arki*. Helsinki: Gaudeamus.
- Julkunen, Raija. 2009. ”Perustulo – kuinka sama idea toistuvasti kohtaa sosiaalidemokraattisen hyvinvointivaltion.” Teoksessa *Ajatuksen voima. Ideat hyvinvointivaltion uudistamisessa*, toim. Kananen Johannes ja Juho Saari. Helsinki: Minerva, 261–290.
- Juvén, Sonja. 2014. *Nollatyösopimuksella työskentelyyn liittyvä epävarmuus kaupan alan työntekijöiden kokemana*. Sosiaalipolitiikan kandidaatin-tutkielma, YKY, Tampereen yliopisto.

- Kaltiala-Heino, Riittakerthu & Sari Fröjd. 2008. ”Nuoruusikäisen itsemäärääminen ja pakolla auttaminen.” Teoksessa *Tutkijapuheenvuoroja terveydenhuollosta*, toim. Ashorn Ulla & Juhani Lehto. Helsinki: Stakes.
- Kansallinen omaishoidon tuen kehittämisohjelma. 2014. Työryhmän loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2014: 2. Helsinki: STM. http://www.stm.fi/julkaisut/nayta/-/_julkaisu/1877786 Luettu 3.6.2014.
- Karsio, Olli & Anneli Anttonen. 2013. “Marketisation of eldercare in Finland: legal frames, outsourcing practices and the rapid growth of for-profit services.” Teoksessa *Marketization in Nordic eldercare: a research report on legislation, oversight, extent and consequences*, toim. Meagher, Gabrielle & Marta Zebehely. Stockholm Studies in Social Work 30. Stockholm: Stockholm University, 85–125.
- Kekkonen, Urho. 1952. *Onko maallamme malttia vaurastua?* Helsinki: Otava
- Kettunen, Pauli & Klaus Petersen (toim.). 2011. *Beyond welfare state models: Transnational historical perspectives on social policy*. Cheltenham: Edward Elgar.
- Keynes, John Maynard. 1951. *Työllisyys, korko ja raha: yleinen teoria*. Suom. Ahti Karjalainen ja Pentti Kivinen (alkup. 1936). Porvoo: WSOY
- Koistinen, Pertti. 2014. *Työ, Työvoima ja Poliitiikka*. Tampere: Vastapaino.
- Kopomaa, Timo. 2014. Kaikenikäisille sopivan kaupunkipuiston luominen vaikeaa – kuka ottaa penkit käyttöönsä? http://yle.fi/uutiset/tutkija_kai-kenikaaisille_sopivan_kaupunkipuiston_luominen_vaikeaa_kuka_ot-taa_penkit_kayttoonsa/7601803 Luettu 20.4.2016.
- Koskela, Hille. 2009. Pelkokierre. Helsinki: Gaudeamus.
- Kuusi, Pekka. 1961. *60-luvun sosiaalipoliitiikka*. Helsinki: WSOY.
- Kvist, Ojn & Johan Fritzell & Bjørn Hvinden & Olli Kangas (toim.). 2012. *Changing social equality: The nordic welfare model in the 21st century*. Laatusuositus hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2013:11. Helsinki: STM & Kuntaliitto. http://www.stm.fi/c/document_library/get_Bristol_Policy
- Laki omaishoidon tuesta 2.12.2005/937. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/20050937> Luettu 20.4.2016.
- Lane, Jan-Erik. 2000. *The public sector. Concepts, models and approaches*. London: Sage Publications
- Latour, Bruno. 2006. *Emme ole koskaan olleet moderneja*. Tampere: Vastapaino
- Lehtonen, Turo-Kimmo. 2008. *Aineellinen yhteisö*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Lister, Ruth. 2003. ”Investing in the Citizen-Workers of the Future: Transformations in Citizenship and the State under New Labour.” *Social Policy and Administration* Vol. 37., 427–443.
- Lith, Pekka. 2013. *Vanhusten ja erityisryhmien yksityisen palveluasumisen kilpailutilanne*. TEM raportteja 9/2013. <http://www.tem.fi/files/35708/>

- TEMrap_9_2013.pdf Luettu 18.4.2016. Lähde, Ville. 2013. *Niukkuuden maailmassa*. Tampere: niin & näin.
- Mankiw, Gregory & Mark Taylor. 2008. *Macroeconomics*. New York: Palgrave Macmillan.
- Mattila, Yrjö & Tiina Kakriainen. 2014. ”Kunnan työntekijät arvioimassa omaishoitoa – kuntien omaishoidon työntekijöiden näkemyksiä omaishoitojärjestelmän toimivuudesta aja kehittämistarpeista.” Teoksessa *Rakas mutta raskas työ. Kelan omaishoitohankkeen ensimmäisiä tuloksia*, toim. Tillmann Päivi & Laura Kalliomaa-Puha & Hennamari Mikkola. Työpapereita 69/2014. Helsinki: Kela. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/144109/Tyopapereita69.pdf?sequence=1> Luettu 29.3.2016]
- Meagher, Gabrielle & Marta Szebehely (toim.). 2013. *Marketization in Nordic eldercare: a research report on legislation, oversight, extent and consequences*. Stockholm Studies in Social Work 30. Tukholma: Stockholm University.
- Miettinen, Anneli. 2012. *Perhevapaakäytännöt Suomessa ja Euroopassa 2012*. Väestöliiton Väestöntutkimuslaitoksen työpaperi 2012 (1). Helsinki: Väestöliitto.
- Mononen, Tuija & Tiina Silvasti. 2012. *Hyvä ja paha ruoka: ruoan tuotannon ja kuluttamisen vaikutukset*. Helsinki: Gaudeamus.
- Morgan, David. 2009. *Acquaintances: the space between intimates and strangers*. Maidenhead: Open University Press.
- Myrskylä, Pekka. 2011. *Nuoret työmarkkinoiden ja opiskelun ulkopuolella*. Työ ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Työ ja yrittäjyys 12/2011. Helsinki.
- Nenonen, Marko. 2006. *Lapulinjalla. Työttömät pakkotöissä 1948–1971*. Jyväskylä: Atena.
- OECD. 2008. *Growing Unequal? Income Distribution and Poverty in OECD Countries*. http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/social-issues-migration-health/growing-unequal_9789264044197-en#page1 Luettu 18.4.2016.
- OECD. 2010. *Economic survey of Finland, 2010. Policy Brief*. http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/economics/oecd-economic-surveys-finland-2010_eco_surveys-fin-2010-en Luettu 14.11.2013.
- Omaishoidon tuki. Opas kuntien päättäjille. 2006. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön oppaita 2005:30. Helsinki: STM. <http://urly.fi/uou> Luettu 3.6.2014.
- Paavonen, Tapani & Olli Kangas. 2006. *Eduskunta hyvinvointivaltion rakentajana*. Helsinki: Suomen eduskunta.
- Panitch, Leo & Gregory Albo & Vivek Chibber (toim.). 2011. *The crisis and the left*. Lontoo: Merlin Press.
- Perttula, Rauno. 2015. *Syrjäytymispuhe hallinnan strategiana opiskelijahuollon sosiaalityössä*. Akateeminen väitöskirja. Jyväskylä: University of Jyväskylä.

- Perälä, Jussi. 2014. Huumeiden sekakäyttäjien arkeen kuuluu ”säättäminen” https://blogi.thl.fi/web/poreilua/etusivu/-/blogs/huumeiden-sekakayttajien-arkeen-kuuluu-saataminen?p_p_auth=LDubhn7o Luettu 17.6.2015.
- Petersen, Ole Helby & Ulf Hjelmar. 2014. ”Marketization of welfare services in Scandinavia: A review of Swedish and Danish experiences.” *Scandinavian Journal of Public Administration* Vol. 17. No. 4., 3–20.
- Petrell, Tuija. 2013. ”Keskustorin ihmisroskat: järjestyshäiriöt ja asunnotomien kategorisointi tamperelaisessa lehdistössä.” *Alusta! 24.9.2013*. <http://alusta.uta.fi/artikkelit/2013/09/24/keskustorin-ihmisroskat.html>
- STM: Potilasdirektiivi (Rajat ylittävä terveydenhuolto), Sosiaali- ja terveysministeriö <http://www.stm.fi/potilasdirektiivi> Luettu 15.9.2014.
- Rajanti, Taina. 1999. *Kaupunki on ihmisen koti*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Ratkaisujen Suomi. 2015. Pääministeri Juha Sipilän hallituksen strateginen ohjelma 29.5.2015. http://valtioneuvosto.fi/documents/10184/1427398/Ratkaisujen+Suomi_FI_YHDISTETTY_netti.pdf/801f523e-5dfb-45a4-8b4b-5b5491d6cc82 Luettu 29.3.2016.
- Rifkin, Jeremy. 2014. *The Zero Marginal Cost Society. The internet of things, the collaborative commons, and the eclipse of capitalism*. New York: Palgrave MacMillan.
- Riihelä, Marja & Risto Sullström & Matti Tuomala. 2010. *Trends in top income shares in Finland 1966-2007*. VATT-tutkimuksia 157. Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus.
- Riihinen, Olavi (toim.). 1992a. *Sosiaalipolitiikka 2017. Näkökulmia suomalaisen yhteiskunnan kehitykseen ja tulevaisuuteen*. Helsinki: WSOY.
- Riihinen, Olavi. 1992b. ”Näkökulmia tulevaisuuteen.” Teoksessa *Sosiaalipolitiikka 2017. Näkökulmia suomalaisen yhteiskunnan kehitykseen ja tulevaisuuteen*, toim. Riihinen, Olavi. Helsinki: WSOY, 603-638.
- Roos, J.P. 1992. ”Keskiluokka ja hyvinvointivaltio: uusi hyvinvointisopimus?” Teoksessa *Sosiaalipolitiikka 2017. Näkökulmia suomalaisen yhteiskunnan kehitykseen ja tulevaisuuteen*, toim. Riihinen, Olavi. Helsinki: WSOY, 321-338.
- Ruckenstein, Minna. 2013. *Lapsuus ja talous*. Helsinki: Gaudeamus
- Saarikangas, Kirsi. 2006. *Eletyt tilat ja sukupuoli. Asukkaiden ja ympäristön kulttuurisia kohtaamisia*. Helsinki: SKS.
- Sandberg, Otso. 2015. *Hallittu syrjäytyminen – Miten syrjäytymisestä muodostui lähes jokaiseen meistä ulottuva riski?* Akateeminen väitöskirja. Tampere: Tampere University Press.
- Sandel, Michael. 2012. *What money can't buy: the moral limits of markets*. New York: Farrar, Straus and Giroux.
- Satka, Mirja & Leena Alanen & Timo Harrikari & Elina Pekkarinen (toim.). 2011. *Lapset, nuoret ja muuttuva hallinta*. Tampere: Vastapaino

- Seymour, Richard. 2014. *Against austerity – How can we fix the crisis, they made*. London: Pluto press.
- Sipilä, Jorma & Eva Österbacka. 2013. *Enemmän ongelmien ehkäisyä, vähemmän korjailua? Perheitä ja lapsia tukevien palvelujen tuloksellisuus ja kustannusvaikuttavuus*. Valtionvarainministeriö: Valtionvarainministeriön julkaisuja 11/2013.
- Snow, Robert & Dennis Brisset. 1986. "Pauses: "Explorations in social rhythm."” *Symbolic Interaction*. Vol. 9 No. 1, 1–18.
- Sotkanet. Tilastotietoja suomalaisten terveydestä ja hyvinvoinnista. Helsinki: THL. Sotkanet.fi Luettu 12.4.2016
- Standing, Guy. 2016. Luento KELA:n perustuloseminaarissa. <https://www.youtube.com/watch?v=tp8vd0g0FQg> Luettu 20.4.2016.
- Standing, Guy. 2009. *Work after Globalization. Building Occupational Citizenship*. Cheltenham & Northampton: Edward Elgar.
- Stefánsson, Kolbeinn. 2012. "What is in a word? Universalism, ideology and practice." Teoksessa *Welfare state, universalism and diversity*, toim. Anneli Anttonen, Liisa Häikiö & Kolbeinn Stefánsson. Cheltenham: Edward Elgar, 42–68.
- STM ja Kuntaliitto. 2013. Laatusuositus hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2013:11. http://www.kunnat.net/fi/asiantuntijapalvelut/soster/sosiaalipalvelut/ikaantyneet/laatusuositus/Documents/01_Laatusuositus_hyv%C3%A4n_ik%C3%A4%C3%A4ntymisen_turvaamiseksi_ja_palvelujen_parantamiseksi_2013.pdf Luettu 18.4.2016.
- STM: Potilasdirektiivi. Rajat ylittävä terveydenhuolto. Sosiaali- ja terveysministeriö <http://www.stm.fi/potilasdirektiivi> Luettu 15.9.2014.
- Strandell, Harriet. 2012. "Policies of Early Childhood Education and Care. Partnership and individualization." Teoksessa *The modern child and the Flexible Labour Market*, toim. Anne Trine Kjørholt & Jens Qvortrup. Houndmills: PalgraveMacmillan, 222–240.
- Streeck, Wolfgang. 2012. Wolfgang Streeck – Germany. *European Societies*. Vol. 14. No. 1., 137—139.
- Suomen virallinen tilasto (SVT): Tulonjaon kokonaistilasto. <http://www.stat.fi/til/tjkt/> Luettu 18.4.2016.
- Suopajarvi, Tiina. 2014. "Kävelyssä rakentuva paikka. Oulun kaupunkikeskusta seniorikaupunkilaisten sosiomateriaalisena ympäristönä." *Sosiologia* Vol. 51 No. 4.
- Tampereen kokoomuksen kuntavaaliohjelma (2012) <http://tamperelainenkokoomus-fi-bin.directo.fi/@Bin/a0e8ea9b7aa53a2314989f6bfdbc3a90/1461664381/application/pdf/413820/KTAKunnallisvaaliohjelma040912.pdf> [viitattu 26.4.2016]
- Taimio, Heikki (toim.). 2007. *Talouksavun bedelmät – kuka sai ja kuka jäi ilman?* Helsinki: Työväen sivistysliitto.

- Therborn, Göran. 1995. *European modernity and beyond. The trajectory of european societies 1945–2000*. London: Sage publications.
- Tiainen, Pekka. 2015. Helsingin Sanomat. 7.9.2015. Vieraskynä: Palkkatuen lisääminen tepsii pitkäaikaistyöttömyyteen. <http://www.hs.fi/paakirjoitukset/a1441508992821> Luettu 18.4.2016.
- Titmuss, Richard. 1963. *Essays on 'The welfare state'*. (second edition). London: Unwin university books.
- TEM. 2016. Työttömyysturvalla töihin tai yrittäjäksi. Tiedotteet: Työ. http://www.tem.fi/tyo/tiedotteet_tyoy?89506_m=120325 Luettu 18.4.2016.
- Toikko, Timo. 2012. *Sosiaalipalveluiden kehityssuunnat*. Tampere: Tampere University Press.
- Vabø, Mia & Karen Christensen & Frode Fadnes Jacobsen & Håkan Dalby Trætterberg. 2013. "Marketisation in Norwegian eldercare: preconditions, trends and resistance." Teoksessa *Marketization in Nordic eldercare: a research report on legislation, oversight, extent and consequences*, toim. Gabrielle Meagher & Marta Zebehely. Stockholm: Stockholm Studies in Social Work 30, Stockholm University, 163–202.
- Valkama, Katja & Ulla Isosaari. 2011. "Intangible labour – Informal caregivers as a hidden resource of social and health care services. The Finnish support for informal care." *Työelämän tutkimuspäivien konferenssijulkaisu 2/2011*, 190–200. Tampereen yliopisto. Työelämän tutkimuskeskus.
- Valokivi, Heli & Minna Zechner. 2009. "Ristiriitainen omaishoiva – läheisen auttamisesta kunnan palveluksi." Teoksessa *Hoiva: Tutkimus, politiikka ja arki*, toim. Anttonen Anneli & Heli Valokivi & Minna Zechner.
- Van Parijs, Philippe. 1995. *Real Freedom for All. What (if anything) can justify capitalism?* Oxford: Claron Press.
- Vanhuspalvelulaki eli Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalvueluista 28.12.2012/980
- Waris, Heikki. 1962. *Suomalaisen yhteiskunnan sosiaalipolitiikka: Johdatus sosiaalipolitiikkaan*. Porvoo: WSOY
- Vehviläinen, M, Toivo, M, Häikiö, L, Marjeta, A-L, Åkerman, M, Uotinen, J & Peltola, T: Ilmastonmuutos ja ympäristö elämässäni -kirjoituskilpailu 2010-2011 [elektroninen aineisto]. FSD2759, versio 1.0 (2012-07-05). Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Kansanrunousarkisto [tuotaja], 2011. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja], 2012.
- Vuori, Jaana & Ritva Nätkin (toim.). 2007. *Perhetyön tieto*. Tampere: Vastapaino.
- Wyness, Michael. 2006. *Childhood and Society. An Introduction to the Sociology of Childhood*. New York: Palgrave macmillan.
- YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista. 1989. https://www.unicef.fi/files/unicef/pdf/LOS_A5fi.pdf
- Zelizer, Viviana. 1985. *Pricing the Priceless Child: The Changing Social Value of Children*. New York: Basic Books.